

ایران ورجاوند

مجله ایران‌شناسی | سال ۱۴ | شماره ۶ | بهار و تابستان ۱۴۰۰ | ۳۰۰۰۰ تومان

- ◆ سفال و جوامع انسانی
- ◆ شهرنشینی ری در دوره سلجوقی
- ◆ آیین و شیوه تدفین ایل‌های غرب زاگرس مرکزی
- ◆ الگوهای هندسی شبه‌متناوب در نقش‌های گنبد کبود مراغه
- ◆ هیئت سیاسی پادشاهی حمیر در دربار بهرام دوم ساسانی در بیشاپور
- ◆ پیکره مفرغین شیر دوره هخامنشی از بُسته فارغان، حاجی آباد هرمزگان
- ◆ سر نخعی از محل کشف ظرف‌های سیمین دوره ساسانی سرپل زهاب، کرمانشاه
- ◆ درباره توسعه مهر و مهر و موم در زمان ساسانی، عملکرد: رویکردی میان‌رودانی

ایران ورجاوند

ایران ورجاوند زنده است

دوفصلنامه ایران شناسی

سال ۴ | شماره ۶ | بهار و تابستان ۱۴۰۰ | ۱۵۸ صفحه |
شماره ثبت مجله: ۸۰۶۸۸ | شماره ثبت نشان: ۲۹۶۲۹۸ |
صاحب امتیاز و مدیر و سردبیر: دکتر شاهین آریامنش |
مدیر داخلی: هوشنگ رستمی |

نشان مجله ایران ورجاوند برگرفته از گچبری ساسانی یافت شده از تیسفون عراق مربوط به دوره ساسانی است. داستان این گچبری به سال‌ها پیش بازمی‌گردد هنگامی که اسکار رویتر باستان‌شناس آلمانی همراه گروهش در سال ۱۹۲۹ میلادی در تیسفون در محدوده ساختمان بزرگی با نام معارید در حدود ۳ کیلومتری تاق کسری و ۱/۷۵ کیلومتری شمال دهکده سلمان پاک به کاوش‌های باستان‌شناسی پرداخت که در این کاوش‌ها از محلی که سپس تر خانه معارید ۶ نام گرفت شماری صفحه‌های گچبری گرد به دست آورد که در میان آنها صفحه‌گردی با دو بال گشوده شده از روبه‌رو وجود داشت که این دو بال، نشانی به شکل هلال ماه را دربر گرفته‌اند. این گچبری در موزه برلین آلمان نگهداری می‌شود.

عکس: نیم تنه پادشاه ساسانی که تاج آن نشان دهنده شاپور دوم یا بهرام پنجم است که از کیش در عراق یافت شده است. © موزه تاریخ طبیعی فیلد

تهران: صندوق پستی ۵۶۹-۱۴۵۱۵

www.iranvarjavand.ir

Iranvarjavand@hotmail.com

۰۹۳۹۵۹۶۹۴۶۶

چاپخانه: ایران کهن

همه حقوق این اثر برای ایران ورجاوند محفوظ است. تکثیر، انتشار، چاپ و بازنویسی این اثر یا بخشی از آن به هر شیوه همچون رونوشت، انتشار الکترونیکی، ضبط و ذخیره روی سی دی و چیزهایی از این دست بدون موافقت کتبی و قبلی مجله ایران ورجاوند ممنوع است | با همکاری گروه پژوهشی باستان‌کاوی تیسافرن |

”سیاهه“

مقاله

- ۴ پیکره مفرغین شیر دوره هخامنشی از بستانه فارغان، حاجی آباد هرمزگان | مهدی رهبر و مهدی خلیلی
درباره توسعه مهر و مهر و موم در زمان ساسانی، عملکرد: رویکردی میان‌رودانی | نیلز سی. ریتز، ترجمه زهرا
۱۲ فلاحی یارولی و رضا مهربانی
- ۲۵ هیئت سیاسی پادشاهی حمیر در دربار بهرام دوم ساسانی در بیشاپور | برونو اورلت، ترجمه نیکنام نجیب
۳۲ سر نخ از محل کشف ظرف‌های سیمین دوره ساسانی سرپل زهاب، کرمانشاه | سجاد علی بیگی
۳۷ الگوهای هندسی شبه‌متناوب در نقش‌های گنبد کبود مراغه | داریوش احمدی
۵۲ شهرنشینی ری در دوره سلجوقی | روکو رنته، گرمن د پاسکوله، ترجمه محسن سعادت
۶۹ آیین و شیوه تدفین ایل‌های غرب زاگرس مرکزی | علی نوراللهی
۱۰۴ سفال و جوامع انسانی | کرول کرامر، ترجمه مجتبی چرمچیان و حمزه خردمند

یادنامه

- ۱۳۵ فیروز باستان‌شناسی ایران

درگذشتگان

- ۱۴۵ درگذشتگان ایران‌شناسی | آرشاک ایروانیان

پیشخوان

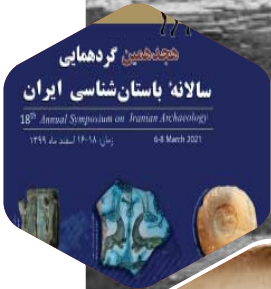
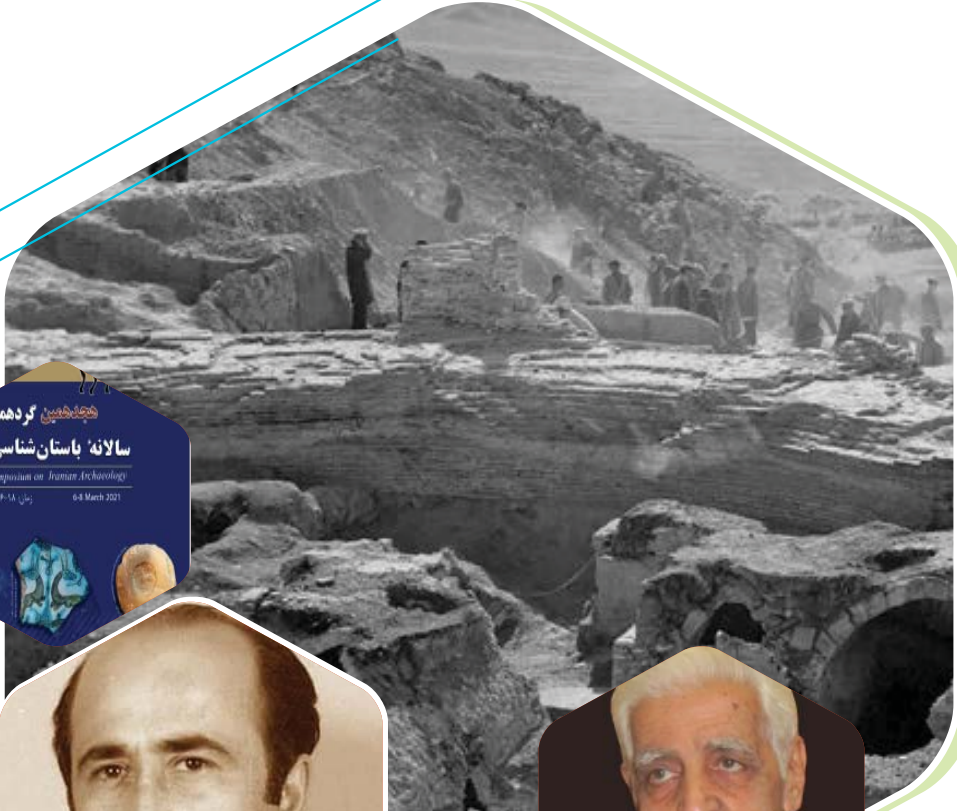
- ۱۴۷ معرفی کتاب راهنمای باستان‌شناسی اسلامی | حسین صبری

گزارش

- ۱۵۳ هجدهمین گردهمایی سالانه باستان‌شناسی ایران

مقاله

مجله ایران‌شناسی ایران ورجاوند

پیکره مفرغین شیر دوره هخامنشی از بستانه فارغان، حاجی آباد هرمزگان

مهدی رهبر* و مهدی خلیلی**

*وزارت میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری

**دانش آموخته کارشناسی ارشد باستان‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

مقدمه

در پی کشف پیکره بزرگ مفرغین یک شیر از روستای بستانه استان هرمزگان که خبر آن در روزنامه‌های کیهان^۱ و جمهوری اسلامی ایران در اردیبهشت ۱۳۶۵ چاپ شده بود، چند روز بعد مرکز باستان‌شناسی ایران طی ابلاغی^۲ یکی از نگارندگان (مهدی رهبر) را مأمور بررسی محل کشف پیکره کرد تا با مراجعه و تحقیق و بررسی اطلاعاتی پیرامون این محل کسب کند.

محل کشف پیکره در اراضی کشاورزی اطراف روستای بستانه از توابع بخش فارغان شهرستان حاجی‌آباد بود. شخصی به نام رحمت‌الله شادکام هنگام آبیاری باغ خود متوجه شی فلزی در ۲۰ سانتی‌متری سطح زمین شده بود. در این زمان پیکرک به صورت پهلو افتاده بود و سر آن رو به شرق قرار داشت. پس از اینکه

غلام شاهی (مسئول سمعی بصری و کتابخانه حاجی‌آباد) این کشف را به نیروی انتظامی خبر داد، پیکره به اداره آگاهی بندرعباس انتقال داده شد (تصویر ۱ و ۲) و امروزه این اثر در باغ موزه هرنندی کرمان نگهداری می‌شود.

نگارندگان در نوشتار کوتاه پیش‌رو ضمن شرح این یافته تاریخی، به توصیف و مقایسه تطبیقی با دیگر آثار مشابه می‌پردازند.

توصیف پیکرک

این تندیس پیکره یک شیر نر^۳ است که با استفاده از آلیاژ مفرغ ساخته شده و ۶۲ کیلوگرم وزن دارد. کاشفان پس از کشف، بعضی از نقاط بدن حیوان را خراشیده‌اند تا به احتمال به جنس فلز آن پی ببرند. صدمه‌ای که از این طریق به وسیله یابندگان پیکرک وارد آمده جزئی است و خود پیکرک با اینکه در زیر خاک مدفون بوده و سطح

۱ در تاریخ ۱۳۶۵/۲/۷.

۲ ابلاغ شماره ۶۲/۴۴۲ به تاریخ ۱۳۶۵/۲/۱۳.

۳ تصویر این پیکرک در پوستر دهمین گردهمایی بین‌المللی باستان‌شناسی ایران (۲۰ تا ۲۳ آذر ۱۳۸۷) به میزبانی بندرعباس درج شده بود.

تصویر ۱. محل کشف پیکرک مفرغین شیر (رهبر ۱۳۶۵)

تصویر ۲. محل کشف پیکرک مفرغین شیر (رهبر ۱۳۶۵)

جایگاه مقدسی داشته است. این مسئله تا حدودی به این دلیل است که شیر حیوانی قدرتمند، زیبا و درّنده با رفتاری شاهانه به شمار می‌آمده است (Cool-Root 2002: 198).

شمایل شیر غرّان از هزارهٔ نخست پیش‌از‌میلاد در لبهٔ ظروف و اشیاء حسنلو به

استوانه‌ای که قبلاً به بدن جوش داده شده و سپس سر را با چند میخ بلند به آن استوانه پرچ کرده‌اند، مشخص است.

مقایسهٔ تطبیقی

شیر در خاور نزدیک باستان همچون گاو نر

تصویر ۳. پیکرک مفرغین شیر در موزه هرندی (آرشیو دهمین گردهمایی سالانه باستان‌شناسی ایران)

۱۴۵؛ تصویر ۸). همچنین بر لوحهٔ ملیله‌کاری طلا در موزه بریتانیا نقش شیری در حال حرکت دیده می‌شود که بی‌شابهت به یافتهٔ بسته نیست (کرتیس ۱۳۹۲: ۱۴۶؛ تصویر ۹).

قبةٔ دشنه طلایی با دو سر شیر از همدان که در موزه متروپولیتن نگهداری می‌شود (تصویر ۱۰)؛ ریتون طلا با بدن یک شیر بالدار در حال غرش؛ سرستون شیر یافت شده از تخت جمشید (تصویر ۱۱) همگی نمونه‌هایی هستند که شباهت جالبی با یافتهٔ بسته را نشان می‌دهند (سیمپسون ۱۳۹۲: ۱۱۹؛ تصویر ۱۲).

از نمونه‌های بسیار مشابه با قدمت دورهٔ هخامنشی می‌توان به وزنهٔ مفرغین به شکل شیری نشسته با حلقه‌ای در پشت به بلندی ۳۰ سانتی‌متر، درازای ۵۳ سانتی‌متر و به وزن ۱۲۱

چشم می‌خورد (تصویر ۵) (Van Loon 195-1962: 14). در بین‌النهرین نیز نقش شیر از هزارهٔ نخست پیش‌ازمیلاد در بسیاری از آرایه‌های هنری و کاربردی، به کار رفته است. به‌طور مثال سنگ وزنهٔ مفرغین با شمایل شیر نشسته در حال غرش مربوط به دورهٔ شلمانصر سوم (۷۲۶ - ۷۲۲ ق.م) با کتیبه به زبان آشوری و آرامی که در موزه بریتانیا نگهداری می‌شود از آن جمله است (تصویر ۶).

از کاوش‌های دورهٔ هخامنشی قصر ابونصر شیراز پلاکی با نقش یک شیر به‌دست‌آمده که در موزه هنر متروپولیتن نگهداری می‌شود (تصویر ۷). شیر بسته شبیه شیر طلایی کوچک در حال راه رفتن است که در اتاق ۷۷ گنجینهٔ تخت جمشید یافت شده است (کرتیس ۱۳۹۲:

تصویر ۴. پیکرک مفرغین شیر (عکس از زارعی)

باستان‌شناختی این اثر نمی‌توان نظری قطعی داد، اما این احتمال وجود دارد که این اثر تاریخی در گذشته از محل اصلی خود در این حوالی خارج شده و در این مکان مدفون شده است تا در فرصت مناسبی به جابه‌جایی آن اقدام گردد، اما با این حال به دلایل نامعلومی این پیکرک تا زمان کشف در اینجا مانده است. بی‌تردید اثر معرفی شده جهت تاریخ‌گذاری دقیق، نیازمند مطالعات آزمایشگاهی است.

سپاسگزاری

از آقای دکتر سجاد علی‌بیگی که زحمت خوانش و ویرایش این مقاله را پذیرفتند و از آقای سپهر زارعی که تصویرهایی از پیکرک مفرغین شیر هر مزگان در اختیار قرار دادند، سپاسگزاریم.

کیلوگرم برابر با ۴ تالان اشاره کرد که از کاوش‌های دمورگان در شوش به دست آمد و در موزه لوور نگهداری می‌شود (میدوز ۱۳۹۲: ۱۹۲؛ تصویر ۱۳). در کاوش‌های خزانه تخت‌جمشید پایه مفرغینی به دست آمده که سه شیر به هم پیوسته را نشان می‌دهد. این یافته که شباهت بسیاری به نمونه بسته دارد ۲۸ سانتی‌متر ارتفاع و ۳۹ سانتی‌متر طول دارد (Schmidt 1957: Pl 33-34 و کرتیس و رزمجو ۱۳۹۲: ۱۰۱؛ تصویر ۱۴). نمونه بسته با توجه به شباهت‌های فراوانش با نمونه‌های هخامنشی و ظرافت در ساخت باید مربوط به این دوره باشد.

سخن پایانی

در بررسی‌های میدانی رهبر در پیرامون محل کشف پیکره بسته، هیچ‌گونه آثار تاریخی یافت نشد. هر چند در مورد بافت و بستر

کتاب‌نامه

فراموش شده: جهان پارسیان باستان، به‌کوشش فرخ

مستوفی، تهران: کتاب‌آمه: ۴۸ - ۱۰۱.

کرتیس، جان، ۱۳۹۲، «جواهرات و زیورآلات»، ترجمه علی‌محمد طرفداری، در امپراتوری فراموش شده: جهان پارسیان باستان، به‌کوشش فرخ مستوفی، تهران: کتاب‌آمه: ۱۳۰ - ۱۴۷.

میدوز، اندرو. ر.، ۱۳۹۲، «دستگاه اداری شاهنشاهی هخامنشی»، ترجمه حسن انوشه، در امپراتوری فراموش شده: جهان پارسیان باستان، به‌کوشش فرخ مستوفی، تهران: کتاب‌آمه: ۱۷۹ - ۲۰۷.

الف) فارسی

رهبر، مهدی، ۱۳۶۵، گزارش بررسی مجسمه مکشوفه از روستای بُسته بندرعباس، آرشیو اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان هرمزگان (منتشر نشده).

سیمپسون، جان، ۱۳۹۲، «سفره شاهانه»، ترجمه مریم درخشان، در امپراتوری فراموش شده: جهان پارسیان باستان، به‌کوشش فرخ مستوفی، تهران: کتاب‌آمه: ۱۰۲ - ۱۲۹.

کرتیس، جان و رزمجو، شاهرخ، ۱۳۹۲، «کاخ‌های هخامنشی»، ترجمه فرخ مستوفی، در امپراتوری

ب) نافارسی

Shepherd, D.G., 1961. "An Achaemenid Sculpture in Lapis Lazuli", *The Bulletin of the Cleveland Museum of Art* 48 (2): 19-25.

Cool Root, M., 2002. "Animals in the art of Ancient Iran", in Collins, B.J., (ed.), *A History of the Animal World in the An-*

cient Near East, Lieden, Koln: Brill, Pp. 169-212.

Schmidt, E. F., 1957. *Persepolis II: Contents of the Treasury and Other Discoveries*, Chicago: University of Chicago Press.

Van Loon, M., 1962. "A Lion Bowl from Hasanlu", *Expedition* 4: 14-19.

تصویر ۵. لبه ظرف با نقش افزوده شیر (Van Loon 1962: 17)
تصویر ۶. سنگ وزنه مفرغین با نقش شیر غزان مربوط به دوره شلمانصر سوم

تصویر ۷. پلاک با نقش شیر، موزه هنر متروپولیتن
 تصویر ۸. شیر طلایی کوچک برای استفاده آرایه پوشاک، یافت شده از گنجینه تخت جمشید (Schmidt 1957: 78)؛

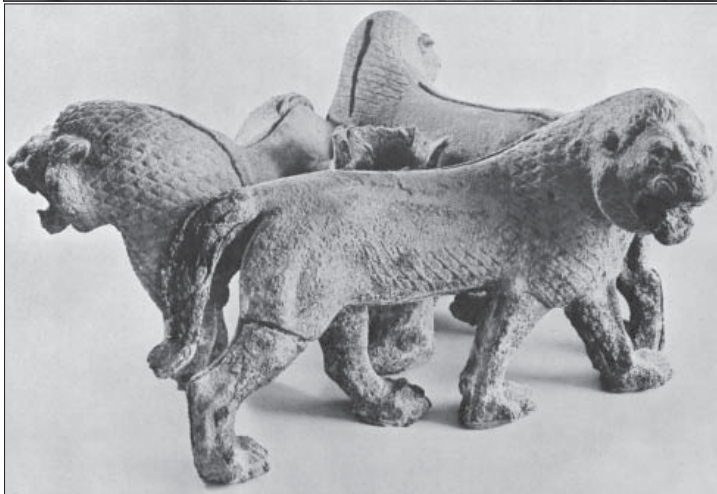
تصویر ۹. لوحه ملیله‌کاری طلا با نقش شیر در حال حرکت (کرتیس ۱۳۹۲: ۱۴۶)
 تصویر ۱۰. قبه دشنه زرین از همدان (Shepherd 1961: 23)

تصویر ۱۱. ریتون طلا با سر شیر غزان در موزه ملی ایران (سیمپسون ۱۳۹۲: ۱۱۹).

تصویر ۱۲. سرستون شیر یافت شده از تخت جمشید (Shepherd 1961: 23)

تصویر ۱۳. وزنه مفرغین به شکل شیر نشسته در موزه لوور

تصویر ۱۴. پایه مفرغین عودسوز هخامنشی با نقش سه شیر غزان در حال حرکت مکشوفه از تخت جمشید (Schmidt 1957: P133-34).

“Contents”

Article

The Bronze Statue of a Lion of the Achaemenid Period from Fareghan, Hajiabad, Hormozgan Mehdi Rahbar & Mehdi Khalili	4
On the Development of Sasanian Seals and Sealing Practice: A Mesopotamian Approach Nils C. Ritter, Persian Translated by Zahra Fallahi & Reza Mehrabi	12
A Himyarite Diplomatic Mission to the Sasanian Court of Bahram II depicted at Bishapur Bruno Overlaet, Persian Translated by Niknam Najib	25
Bronze Vessels of the Sassanid Period in Sarpol-e zahab, Kermanshah Sajjad Alibeigi	32
Alternating like Patterns in Motifs of Gonbad-e Kabood of Maragheh Dariush Ahmadi	37
The Urbanization of Rayy in the Seljuq Period R. Rante & . Di Pasquale, Persian Translated by Mohsen Saadati	52
Ritual and Burial Method of the Tribes of the West of the Central Zagros Ali Nourallhi	69
Pots and Peoples Karol Cramer, Persian Translated by Mojtaba Charmchian & Hamzeh Kheradmand	104

Memorandum

Firouz Bagherzadeh	135
--------------------	-----

Obituary

Hasan Talaei, Javad Ghandgar, Sadegh Malek Shahmirzadi, Wolfram Kleiss, Michele Casanova Arshak Irvanian	145
---	-----

Critique and Book Review

The Oxford Handbook Of Islamic Archaeology Hosein Sabri	147
--	-----

Report

18 th Annual Symposium on Iranian Archaeology	153
--	-----

ایران ورجاوند

○ ○ ○ ○ ○
| Iran-e Varjavand (Glorious Persia) |
| Persian Journal Of Iranain Studies |
| Vol. 4, No.6, Spring & Summer 2021 |

Concessionaire, Manager in Charge
and Editor-in-chief:

| Dr. Shahin Aryamanesh |

Managing Editor: **Houshang Rostami**

📍 Tehran, Iran, Post box: 14515-569

🌐 www.iranvarjavand.ir

✉ Iranvarjavand@hotmail.com

☎ +98 9395969466

The figure is a Sasanian king, identified by his crown
as either Shapur II or Bahram V, from Iraq, Kish,

© The Field Museum of Natural History

All rights reserved. No part of this publica-
tion may be reproduced, stored in a retrieval
system or transmitted in any form or by any
means, electronic, mechanical, photocopying,
recording or otherwise, without prior permis-
sion in writing, form the publisher.

With Contributions by

| Tisaphemes Archaeological Research Group |

Persian Journal of Iranian Studies / Vol. 4 / No. 6 / Spring & Summer 2021

ایران
ورجاوند

Iran-e Varjavand
(Glorious Persia)

- ◆ Pots and Peoples
- ◆ The Urbanization of Rayy in the Seljuq Period
- ◆ Ritual and Burial Method of the Tribes of the West of the Central Zagros
- ◆ Alternating like Patterns in Motifs of Gonbad-e Kabood of Maragheh
- ◆ Bronze Vessels of the Sassanid Period in Sarpol-e zahab, Kermanshah
- ◆ On the Development of Sasanian Seals and Sealing Practice: A Mesopotamian Approach
- ◆ A Himyarite Diplomatic Mission to the Sasanian Court of Bahram II depicted at Bishapur
- ◆ The Bronze Statue of a Lion of the Achaemenid Period from Fareghan, Hajiabad, Hormozgan